

Bifolium

Nieuws over handschriften en oude drukken
ISSN: 0920-9360

Redactie: p/a Vakgroep Mediaevistiek, Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 56, 9712 SJ Groningen NL

12

OKTOBER 1988

Ter inleiding.

Op het moment dat dit nummer verschijnt zijn er enkele interessante tentoonstellingen in Vlaanderen en Nederland: te weten in Brugge, Gent en Den Haag.

In Nederland zijn inmiddels de voorbereidingen in volle gang voor de grootste tentoonstelling over de in de Noordelijke Nederlanden verlichte handschriften die ooit gehouden werd. De tentoonstelling wordt georganiseerd door Het Rijksmuseum Het Catharijneconvent in Utrecht in samenwerking met de Pierpont Morgan Library in New York en met Prof. James H. Marrow (University of California, Berkeley). Marrow's omvangrijke corpus van Noordnederlandse geïllustreerde handschriften, inmiddels wel bij alle handschriftkundigen in Nederland bekend, zal in 1989 verschijnen. Zijn onderzoek vormt de basis van een groot opgezette tentoonstelling waar ca. 110 topstukken te zien zullen zijn. Tijdens de tentoonstelling organiseert de Universiteit van Utrecht een groot internationaal symposium. Inlichtingen hierover zijn te verkrijgen bij de secretaris, Drs K. van der Horst, conservator van de Universiteitsbibliotheek Utrecht.

TENTOONSTELLINGEN

BRAUNSCHWEIG Herzog Anton Ulrich-Museum in der Burg Dankwarderobe: Glanz der Alter Buchkunst mittelalterliche Handschriften der Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz Berlin. 1 september - 30 oktober 1988.

Voor wie geen gelegenheid had om de handschriften in Bonn te zien.

BRUGGE Stadsbibliotheek: Schatten uit de Biekerbibliotheek: Incunabels. 3 september - 12 november 1988, 's-namiddags 14.00 - 18.00 uur. O.m. de mooiste drukken van Colard Mansion. Met geïllustreerde catalogus. 78 pp, met registers. BF 220.

GENT Centrale Bibliotheek der Rijksuniversiteit: Pretiosa Neerlandica: schatten uit de Nederlandse Taal- en Letterkunde in de Gentse Universiteit. 29 augustus - 14 oktober 1988. Interessante stukken uit diverse perioden en vakgebieden. Met catalogus. 256 pp. ISBN 9-0522-3001-3 BF 300.

GLASGOW University Library: The Glory of the Page. Medieval and Renaissance Illuminated Manuscripts from Glasgow University Library. 7 november 1988 - 15 januari 1989.

Reizende tentoonstelling (zie Bifolium 11), met catalogus van N. Thorp. Londen: Harvey Miller, 1987. 224 pp., 230 ills. waarvan 44 in kleur. ISBN 0-9052-0383-6. £ 25.

's-GRAVENHAGE Koninklijke Bibliotheek: Vriendschap in vereniging. 9 september - 29 oktober 1988. Ingericht n.a.v. het vijftigjarig bestaan van de Vereniging van Vrienden van de K.B. Een van de meest opmerkelijke voorwerpen is een laatmiddeleeuws handschrift in een unieke originele roodfluwelen chemise-band (zie afb.). Er is een rijk geïllustreerde catalogus, Dfl. 25,-.

's-GRAVENHAGE Koninklijke Bibliotheek: De bibliotheek van Koning-Stadhouder Willem III. 10 november 1988 - januari 1989. Met catalogus.

's-GRAVENHAGE Rijksmuseum Meermann-Westreenianum: Vriendschap en wantrouwen: de Frans-Neder-

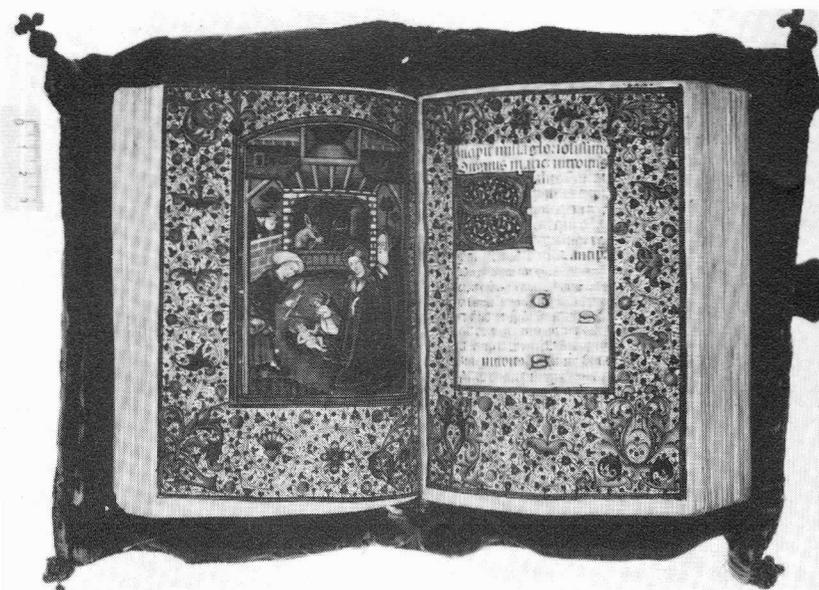

Vermoedelijk portret van Colard Mansion.
In: Ovidius, *Métamorphoses*. Brugge, Colard Mansion, 1484. Te zien in Brugge.

landse diplomatieke betrekkingen, 1588-1795. 28 september - 10 december 1988. Gecalligrafeerde oorkonden en gedrukte uitgaven van dezelfde teksten tezelfder tijd verschenen, de reactie van de pers in beide landen op de gesloten verdragen.

GRONINGEN Universiteitsbibliotheek: 'Gaet, krijgt een boek of pen in hant en oefent daarin u verstant'. 4 november - 23 december 1988. Over boeken als instrument van de Verlichting in Stad en Ommelanden.

MALIBU J. Paul Getty Museum: Flemish Illuminated Manuscripts, circa 1450-1600. 26 juli - 16 oktober, 1988.

Originele chemiseband om Spaans handschrift (ca 1460). KB Den Haag, jubileum geschenk van de Vrienden van de Koninklijke Bibliotheek. Te zien aldaar.

ROME / VATICANSTAD Bibliotheca Apostolica Vaticana: Libri d'Ore. Getoond worden 160 getijdenboeken. Juli - september 1988. De catalogus is inmiddels verschenen bij Belser Verlag, Zürich/Stuttgart. Zie onder : Morello.

WOLFENBÜTTEL Herzog August Bibliothek: Barocke Sammellust. Die Bibliothek und Kunstkammer des Herzogs Ferdinand Albrecht von Braunschweig-Lüneburg (1636-1687). 23 april - december 1988.

N I E U W E E N A A N G E K O N D I G D E L I T T E R A T U U R

ADORISIO, Antonio Maria Codici Latini Calabresi. Produzione libraria in Val di Crati e in Sila tra XII e XIII secolo. 1986, 61 pp., 28 pl. (waarvan 10 in kl.). Lit. 30.000.

BARKER, Nicolas Treasures of the British Library. London: British Library. Winter 1988/89. 256 pp., 270 ill. waarvan 120 in kl. ISBN 0 7123 0155 0 ca. £ 25.

BAYERL, G. Die Papiermühle. Vorindustrielle Papiermacherei auf dem Gebiet des alten deutschen Reiches, Technologie, Arbeitsverhältnisse, Umwelt. Frankfurt a/M: Lang, 1987. - Europäische Hochschulschriften, Reihe 3, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, 260 - Twee delen, 877 pp. ISSN 0531-7320. FS 125.

BERGMANN, Rolf Katalog der deutschsprachigen geistlichen Spiele und Marienklagen des Mittelalters. München: Veröffentlichungen der Kommission für Deutsche Literatur des Mittelalters der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1986, 608 pp. ISBN 3-7696-0900-X DM 98 (zie ook Bifolium 10 onder : Frühmorgen-Voss).

BIBLIOTECA Apostolica Vaticana. A cura di Paolo De Nicolò e Maria Siponta De Salvai. Presentazione di P. Leonard E. Boyle. 1986, 280 pp., ill. Lit. 130.000.

BOLOGNA, Giulia Illuminated Manuscripts, The book before Gutenberg. London: Thames & Hudson, 1988. 200 pp. 110 zw/w, 130 kleur ill. ISBN 0-5002-3528-7. £ 19.95.

CARVIN, D. La reliure médiévale aux XI^{ve} et XV^{ve}

siècles d'après les manuscrits des fonds des bibliothèques d'Aix-en-Provence, Carpentras et Marseille. Arles: (18, rue de la Calade, F-13200): Centre interrégional pour la conservation du Livre, 1988. 200 pp. geïll. ISBN 2-9502-7170-7. FF. 284.

CAVANAUGH, S.H. Books privately owned in England, 1300-1450. Cambridge: Brewer, 1988. - Manuscript Studies, 4 - 400 pp. £ 50.

CHAVANNES-MAZEL, Claudine The 'Miroir historial' of Jean le Bon. The Leiden Manuscript and its Related Copies. 's-Gravenhage, 1988. (Proefschrift RU Leiden; handelseditie zal bij Brill verschijnen).

CODEX MANESSE. Die Welt des Codex Manesse, Ein Blick ins Mittelalter. Katalog zur Ausstellung (vom 12. juni bis 4. september 1988, Universitätsbibliothek Heidelberg). Heidelberg: Edition Braus, 1988. 688 pp. zeer veel afbeeldingen, waarvan pp. 473 t/m 688 in kleur. ISBN 3-925835-20-2. DM 128.

COLKER, Marvin A descriptive catalogue of the Latin manuscripts in the Library of the University of Dublin; introd. by William O'Sullivan. Aldershot: Scolar Pr. 2 vols. 570 pp. elk deel, 8 p. ill. ISBN 0 85967 790 7 ca. £ 185. Verschijnt mei 1989.)

CORSTEN, S. & R.W. Fuchs (eds.) Der Buchdruck im 15. Jahrhundert: eine Bibliographie. Stuttgart: Hiersemann, 1988. - Hiersemanns bibliographische Handbücher, 7,1 - xviii + 699 pp. ISSN 0170-2408. DM 900.

DUKAN, M. La réglure des manuscrits hébreux au Moyen Age. Paris: CNRS, 1988. 236 pp. FF 150.

FUCHS, Robert. Secreta colorum: Geheimnisse aus mittelalterlichen Schreibstuben. Stuttgart: Müller und Schindler, 1988. Ca 160 pp. 200 ill. waarvan 150 in kleur). DM 48.

GILLAM, Stanley The Divinity School and Duke Humfrey's Library at Oxford: a guide. Oxford: Oxford UP, 1988, 96 pp., ill. ISBN 0 19 951558 ca. £ 7.95.

GNORI MAVARELLI, Cristina I Libri d'Ore della Biblioteca Riccardiana. Vol. I: I libri d'ore francesi e fiamminghi. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato. 1986. 383 pp., vele ill., waarvan 13 in kleur. Ca Dfl. 70,-.

GOTISCHE Bilderbibel. Paris, 13. Jahrhundert. Codex series novae 2611, f.1-22. Oesterreichische Nationalbibliothek Wien. Faksimile. Stuttgart: Müller und Schindler. 44 pp., 14 pl. met 84 afz. scènes. Commentaar Michaela Krieger. 2 Bnd. DM. 1150, bij inschrijving tot eind 1988 : DM 980.

GYSELING, Maurits Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300). 's-Gravenhage: Nijhoff, 1977-1988. 15 delen. Ook het laatste deel van deze 'Bouwstoffen voor een woordarchief van de Nederlandse Taal' is nu verschenen. Deze monumentale arbeid is van groot belang voor de totstandkoming van het 'Vroegmiddelnederlands woordenboek'. Ideaal zou zijn wanneer er paleografische illustraties bij kwamen.

HILDEGARD-Gebetbuch. Faksimile-Ausgabe des Codex Latinus Monacensis 935 der Bayerischen Staatsbibliothek. Wiesbaden: Reichert, 1987. Nu is ook het commentaar-deel verschenen, met bijdragen van o.m. G. Achten.

HERMANS Jos.M.M. Middeleeuwse handschriften uit Groningse kloosters. Groningen: Athena's boekhandel, 1988. 80 pp., 67 zw./w. afbb. en 17 in kleur. ISBN 9-0724-6501-6. Fl. 35,-. Behandelt productie, bezit, inhoud en decoratie van handschriften in Noordoost Nederland.

KIENHORST, H. De handschriften van de middelnederlandse ridderepiek. Een codicologische beschrijving. Deventer: Sub Rosa, 1988. Twee delen, 600 pp., met veel illustraties. Dfl. 95,-. Behandelt 130 handschriften of -fragmenten.

Die KUNST und das Studium der Natur vom 14. zum 16. Jahrhundert. Hrsg. v. Wolfram Prinz u. Andreas

Beyer. Weinheim : VCH Verlag ges. 1987, 495 pp., 200 ills. waarvan 20 in kl. ISBN 3-5271-7558-X ca. DM 180.

LIGHT, L. The Bible in the twelfth century. An exhibition of manuscripts at the Houghton Library. Harvard Library Publications, Cambridge, Mass., 1988, 114 pp., 25 pl. waarvan 4 in kl. Dfl. 49,20. Beschrijvingen van de manuscripten met commentaar. Bevat tevens een voorlopige inventarislijst van andere 12e eeuwse manuscripten in de Houghton Library.

LITTERAE MEDII Aevi. Festschrift für Johanne Autenrieth zu ihrem 65. Geburtstag. Hrsg. M. Borgholte & H. Spilling. Sigmaringen: Thorbecke, 1988. XIV 400 pp., 29 pl. ISBN 3-7995-7061-6. DM 96.

LE LIVRE AU MOYEN AGE (Ouvrage collectif). Parijs: CNRS, 1988. 240 pp., gebonden, vele ills. ISBN 2-87682-015-3. FF 450; intekenprijs tot 15-11-1988: FF 360.

LOWDEN, John Illuminated Prophet Books: A Study of Byzantine Manuscripts of the Major and Minor Prophets. University Park-London: Pennsylvania State University Press, 1987. 256 pp. 135 ill. 8 in kleur. ISBN 0-2710-0604-8. \$ 50.

MANUSCRITS datés conservés dans les Pays-Bas. Catalogue paléographique des manuscrits en écriture latine portant des indications de date, par G.I. Lieftinck. T.II: Les manuscrits d'origine néerlandaise (XIVe-XVIe siècles) et supplément [CMD-NL 2], par J.P. Gumbert. Leiden: E.J. Brill, 1988. Twee delen: ix + 317 en vi + 490 pp. ISBN 9-0040-8151-8. ca Dfl. 500,-.

Lang verwacht overzicht van de in Nederland geschreven en nog steeds daar bewaarde, gedateerde handschriften. De platen tonen niet alleen schrift-voorbeelden maar ook enig penwerk e.d.

MAZAL, Otto (ed.) Die Oesterreichische Nationalbibliothek - Ein Weltgebäude der gedanken. Graz:

Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1988. 338 pp., 200 zw/w, 112 kleurenills. ISBN 3-201 01355-2 DM 98.

MARE, A. C. de la Duke Humfrey's Library and the Divinity School at Oxford. 1488-1988: an exhibition catalogue. Oxford: Oxford UP, 1988, 96 pp. 20 ills. ISBN 0 19 951557 3 ca. £ 10.

MILDE, W. & W. Schuder (Eds) De Captu Lectoris: Wirkungen des Buches im 15. und 16. Jahrhundert, dargestellt aus ausgewählten Handschriften und Drucken, Wieland Schmidt gewidmet. Berlin: De Gruyter, 1988. ISBN 3-11-009989-6.

MORELLO, Giovanni Die schönsten Stundenbücher aus der Biblioteca Apostolica Vaticana. Belser Verlag [Zürich, 1988], 143 pp. met 163 ills., waarvan 32 in kl. Catalogus bij bonvengenomede tentoonstelling te Rome. Mooi uitgegeven maar zonder verwijzingen en met beperkte registers. DM. 39,80 (Italiaanse uitgave Lit. 30.000).

NERSESSIAN, V. Armenian Illuminated Gospel-Books. 1987, 112 pp., 65 ills. waarvan 32 in kl. Lit. 48.000.

NEUSS, Wilhelm Die Apokalypse des hl. Johannes in der altspanischen und altchristlichen Bibel-Illustration. Restedition des Bildbandes von 1931. Mit einem Geleitwort von Géza Jászai. Münster: Aschendorff, 1988. xvi, 168 pl. met 284 ills. ISBN 3-4020-5772-7 DM 48.

PETRUCCI, A. & A. Pratesi Un secolo di Paleografia e diplomatica (1887-1986); per il centenario dell'Istituto di paeografia dell'Università di Roma. Roma: Gela, 1988. XXIV + 328 pp.

LA PRODUCTION du Livre Universitaire au Moyen Age: Exemplar et Pecia [Actes du Symposium Grottaferrata 1983]. Parijs: CNRS, 1988. 324 pp, XIX Pl. ISBN 2-2220-4099-X. FF 150.

REES, Eiluned Libri Walliae: a catalogue of Welsh Books and books printed in Wales, 1546-1820. Aberystwyth: National Library of Wales, 1987. 923-lxxxx pp. ISBN 0-9071-5819-6 £ 140 (te bestellen bij Lavis Marketing, 73 Lune Walk, Headington, Oxford OX3 7AD)

REPERTORIUM van Belgische antiquariaten en tweedehandsboekhandels. Nieuwe uitgave 1988. Brussel: Emile van Balberghe (Rue Vautier 4, B 1040 Brussel), 1988. 256 pp. BF 500.

Ook ditmaal - naast de uitgebreide adreslijst met specialismen - een aantal artikelen over oude boeken, codicologie en verwante onderwerpen, o.m. van Elly Cockx-Indestege, Georges Colin, Albert Derolez en Léon Gilissen.

SCHMIDT, V.M. De luchtvaart van Alexander de Grote in de verbeelding der Middeleeuwen. (Proefschrift RU Groningen). Groningen, 1988. 237 pp, 29 afb., reg. Verkrijgbaar bij Boekhandel Erasmus, Amsterdam. Dfl. 55,-.

SCHUYTLOT, A.C. Catalogus van werken van en over Vondel, gedrukt vóór 1800 en aanwezig in de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam. Met een inleiding van Prof.dr Johan Gerritsen. (Bibliotheca Bibliographica Neerlandica, 25) Nieuwkoop: De Graaf, 1987. xxxii + 290 pp, zeven registers. ISBN 9-0600-4393-6. Dfl. 75,-.

Behandelt Vondelverzameling van UB inclusief de verzameling van het daar berustende Vondelmuseum en diverse bruiklenen. Geen vervanging van Vondelbibliografie van Unger (1888), wel veel verbeteringen.

SCIRE LITTERAS: Forschungen zum mittelalterlichen Geistesleben [Festschrift Bernard Bischoff]. Hrsg. S. Krämer & M. Bernhard. München: Bay. Ak. der Wiss., 1988. (Ook: Abh. BAW, Phil.-hist. Klasse, Neue Folge, 99). ISBN 3-7696-0094-0.

SCOTT-FLEMING, Sonia The analysis of Pen-Flourishing in 13th. century manuscripts. Leiden: Brill, 1988, ca. 92 pp. (Litterae Textualis). ISBN 9-0040-8351-0 Dfl. 144,-.

SIEGENTHALER, Fred Strange Papers. A collection of the world's rarest handmade papers. ISBN 3-7247-

Hs. KB Den Haag, 133 F 18, fol. 1r. Gedateerd 1407. Opgenomen in CMD-NL 2, pl. 517a (zie MANUSCRITS DATES)

007-5. SF 1950 of 3450 (plus verzekering en verzending in Europa: SF 2010 of 3510).
Bibliofiele uitgave (oplage van 200) met 101 of 120 voorbeelden van diverse soorten papier, voor een deel oud. Voor nadere gegevens en bestellingen: F. & I. Siegenthaler, Stockertstrasse 2, 4132 Muttenz (Zwitserland).

SPENCER, H. *The liberated page: a typographical anthology*. London: Lund Humphries, 1987. 208 pp., ill. ISBN 0 8533 1518 3 £ 30

STEINBERG, S.H. *Die schwarze Kunst: 500 Jahre Buchwesen*. 3., neu durchgesehene Auflage. München: Prestel, 1988. Ca 500 pp., meer dan 100 ill. ISBN 3 7913 0213 2. DM 48.

Das TANZBÜCHLEIN der Margarete von Oesterreich / Les Basses Danses de Marguërite d'Autriche, Bruxelles, Bibliothèque Royale Albert Ier, Ms 9085. (Codices Selecti, 87) Graz: Faksimile-Werkstatt, 1987. ISBN 3 2010 1383 8. öS 4400 / DM 680.
Ontstaan in Vlaanderen, ca 1470. Facsimile van zwart perkamenten codex, met commentaar van A. de Schrijver, C. Thiry, M. Gavenda, C. Lemaire.

TILMANS, C.H.P.M. (Karin) *Aurelius en de Divisie-kroniek van 1517: historiografie en humanisme in Holland in de tijd van Erasmus*. - Hollandse Studiën, 21 - (Proefschrift RU Groningen). Hilversum: Verloren, 1988. 228 pp., geïll. bibl., regs. ISBN 90-70407-22-6. Dfl. 45,-.

TROBAS, Karl *Grundlagen der Papierrestaurierung* Graz: Akad. Druck- u. Verlagsanstalt, 1987. xv, 354 pp. tek. en ill. ISBN 3201013404 DM. 112

TRONCARELLI, Fabio *Boethiana aetas. Modelli grafici e fortuna manoscritta della 'Consolatio Philosophiae' tra IX e XII secolo*. Bibliotheca di Scrittura e Civiltà, 2. 360 p., Alessandria: Edizioni dell'Orso, 1987. ISBN 8 8769 4019 7. Lit. 45.000.

TYMMS, W.R. and M.D. Wyatt *The Art of Illuminating as practised from the earliest times. Illustrated by borders, initial letters and alphabets, selected and chromolithographed by --, with an essay and instructions by M.D. Wyatt*. London 1860. Reprint London: Studio Editions, 1987. 304 pp., 100 ill. in kleur. ISBN 1 8517 0045 5 ca f 100,-.

WIECK, Roger S. *Time sanctified. The Book of Hours in Medieval art and life*. New York: George Braziller. 256 pp., 190 ill. waarvan 40 in kl. ISBN 0-8076-1189-1. \$ 45 (aanvulling op titel uit Bifolium 11). Fraaie uitgave bij tentoonstelling met gelijknamige titel in Walters Art Gallery in Baltimore.

WOODCOCK, Thomas *The Oxford Guide to Heraldry*. By Thomas Woodcock, John Martin Robinson. Oxford: Oxford UP, najaar 1988. 320 pp. 138 ill. waarvan 32 in kl. 42 tek. ISBN 0 19 211658 4 ca. f 17.50.

ZORZI, Marino *La libreria di San Marco. Libri, lettori, societa nella Venezia dei Dogi*. (Collana di Studi : Ateneo Veneto, 1) 1987, 512 pp., 100 ill. waarvan 12 in kl.

ZU Guten Gedenken. Kulturhistorische Miniaturen aus Stammbüchern des Germanischen Nationalmuseums Nürnberg. Ausgewählt, eingeleitet und erläutert von Lotte Kurras. München: Prestel, 1987. 180 pp. met 100 (58 kl.) ill. ISBN 3-7913-0827-0 DM 28

V A R I A

CODICOLOGENDAGEN

Van de Groningse codicologendagen (zie Bifolium 11) verschijnen acten. De lezingen worden, in aangepaste vorm, rijk geïllustreerd uitgegeven. Hoofdthema is de marginale decoratie, met name in de noordelijke Nederlanden. Naast specifieke en methodisch opgezette artikelen is er ook een inleidend overzicht van noordnederlands penwerk. Bovendien wordt aandacht besteed aan 'current research'. E.e.a. betekent een belangrijk naslagwerk voor Noordnederlandse codicologie.

Intekenprijs tot 1 maart 1989: Dfl. 55,-, na verschijnen, Dfl. 70,-. Intekening (of een uitgebreide folder) bij Alfa, Postbus 26, 5360 AA Grave-NL.

'INDEX GENERAL' IN FRANKRIJK

In ongeveer een eeuw zijn 71 delen verschenen van de 'Catalogue général des manuscrits des bibliothèques de France'. Ze behandelen ca 100.000 handschriften, thans bewaard in 340 grote en kleine openbare bibliotheken. Er is op deze reeks een register samengesteld, te verschijnen in oktober 1990. De intekenprijs is FF 9600, na verschijnen FF 12840. Nadere inlichtingen bij Editions Références cf, 30 Rue de Grenelle, F-75007 Paris.

NIEUW TIJDSCHRIFT

Sedert november 1987 bestaat een nieuw internationaal maar sterk op Italië georiënteerd tijdschrift 'Miniatura'. Het behandelt allerhande aspecten van de boekverluchting. Elke aflevering bevat 112 pp. tekst, 80 pp. zwart/wit illustraties en 16 pp. in kleur. Abonnement: Lit. 50.000, te bestellen bij Fratelli Alinari, Largo Fratelli Alinari 15, I-50123 Firenze.

JAARBOEK VATICANSE BIBLIOTHEEK

Ook de Vaticaanse Bibliotheek is een eigen jaarboek begonnen: 'Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae'. De boeken verschijnen in de reeks Studi e Testi, maar er kan ook 'los' op ingetekend worden. Deel 1, 1987, (= ST 329) telde 258 pp. over allerhande onderwerpen. Redactie: M. Buonocore, Biblioteca Apostolica Vaticana, I-00184 Città del Vaticano.

C O N F E R E N T I E S

PIGMENTEN EN KLEURSTOFFEN

ORLÉANS-LA SOURCE 5-7 december 1988. Onder auspiciën van het IRHT vindt een congres plaats over 'Pigments et colorants. Teinture, peinture, enluminure depuis l'antiquité jusqu'à la fin du XIIIe siècle: Etudes historiques et physico-chimiques'. Nadere gegevens bij B.Guineau, Y. Zaluska, D. Reynaud, Secrétariat du colloque 'Pigments et colorants', IRHT, CNRS, Avenue de la Recherche Scientifique 3B, F-45071 Orléans.